

Tanja Lamovec

SAMO ZADOVOLJNA MATI JE LAHKO DOVOLJ DOBRA MATI

V eni od avgustovskih številčk časopisa Delo leta 1997 je bil objavljen prevod članka iz tujega tiska, v katerem se avtor vzvišeno posmehuje komercialni uspešnici Preprosto obilje. Knjige sicer ne poznam, poznam pa veliko podobnih. Morda je v resnici preprosta, pa kaj zato? Njen namen naj bi bil »olajšati breme ženskam, ki garajo, obupujejo in ne morejo spati«. Popularna psihologija z nekaj *New Age* filozofije se v ZDA res dobro prodaja in odjemalke so res v veliki meri ženske. V zadnjih letih se vse več takih knjig pojavlja tudi pri nas. Škoda le, da pri nas ženske, ki bi jih najbolj potrebovale, nimajo časa, da bi jih brale. Za razumevanje, od kod tolikšna priljubljenost te zvrsti, moram najprej povedati dolgo zgodbo o državi, v kateri je ta fenomen nastal, kot tudi o potrebah, iz katerih izvira. Potem ko boste vse to vedeli, se vam morda ta zvrst literature in oddaje, kakršno vodi Oprah Winfrey, morda ne bodo več zdele tako slaboumne oziroma napihnjene. Avtor članka ugotavlja, da je Oprah »katalizator nečesa, kar ždi globoko v ameriškem srcu«. Že res, da stvar prihaja iz Amerike, a tudi mi ji ne bomo ubežali, saj gremo po isti poti brezobzirnega individualizma, katerega prvi koraki so še posebno kruti.

GOSPODINJSTVO KOT ZNANOST

Zgodbo lahko začnemo kar ob koncu stoletja, ko so začeli v ameriških domovih vladati eksperti. Izmislili so si novo znanost, *domestic science*, ki jo še vedno poučujejo na univerzah, kot izbirni predmet seveda. Najpomembnejši cilj te znanosti je bil pove-

čati prodajo nešteti novih gospodinjskih aparatov, ki jih poznamo kot sesalniki, mikserji, pralni stroji in sušilci, skratka, stvari, ki ne smejo manjkati v nobenem domu. Eden od ciljev pa je bil nedvomno tudi prepričati povprečno z dolgočasno in nezadovoljno gospodinjjo, da opravlja pomembno znanstveno delo. Kuhinja kot laboratorij. Vsi ti aparati seveda ne smejo zmanjšati količine dela, zato jih je treba nenehno uporabljati. V ta namen so eksperti zagnali grozovit preplah pred mikrobi (*germ theory*) in vcepili ameriškim gospodinjam pretirano nagnjenje k čistoči. Oblačila je bilo treba prati vsak dan, neprestano tuširati sebe in otroke, sesati prah in podobno. Tudi neštete nove kuhinjske pripomočke je bilo treba neprestano pomivati, kar je mimogrede še povečalo prodajo čistil, hkrati pa je dajalo gospodinjam občutek, da so polno zaposlene z znanstvenim delom. Vse, kar je bilo znanstvenega, je namreč tedaj uživalo neizmeren ugled. Danes je od obsedenosti s čistočo Američanom ostalo le nenehno tuširanje, stanovanja pa imajo na splošno precej zanemarjena, če jih primerjamo s slovenskimi. Znanost je izgubila ves ugled. A pojdimo počasi.

Znanstveno gospodinjenje gospodinjam ni prineslo obetanege zadovoljstva, kljub zapleteni gospodinjski ekonomiji, ki je zahtevala natančno načrtovanje nakupov in zapisovanje izdatkov. Niti nenehna križarska vojna proti mikrobom ni bila tisto, po čemer so hrepenele.

Ministrstvo za zdravje je ženskam sicer še naprej govorilo o grozeči nevarnosti mikrobov, ki povzročajo bolezni, priporočalo

»varne« stekleničke za dojenčke in spreje za uničevanje mrčesa kot »obrambo nemočnemu otroku«. Celo »kljuge na vratih ogrožajo zdravje otrok«, so pisali eksperti v svojih razglasih. Ženske, ki so resno vzele te nasvete, pa so dobile diagnozo psihične motenosti in tako pospešile razvoj psihoterapevtskih dejavnosti.

ODKRITJE OTROKA

V začetku tega stoletja so eksperti odkrili otroka. Sijoče kuhinje in položene površine v stanovanjih brez najmanjšega prahu so stopile v ozadje. Središče doma prvič v zgodovini ni bil več patriarhalni soprog, temveč njegovo veličanstvo Otrok. Moški eksperti so začeli ženskam razlagati, kar so te že ves čas vedele, da otrok ni le pomanjšan odrasel, temveč bitje z lastnimi potrebami in sposobnostmi. Prvič so eksperti javno razglasili, da imajo otroci še kakšne druge potrebe poleg bioloških, zato pa je bil seveda potreben nekdo, ki bo te potrebe zadovoljil. Spet so ženske povzdignili v znanstvenice in jim zaupali znanstveno vzgojo otrok. Odkritje otroka je bilo zares nekaj revolucionarnega. Še malo prej se noben moški ekspert ne bi ukvarjal s proučevanjem otrok in njihovih značilnosti, saj to pač ni bila moška stvar.

Nenadoma nobena stvar ni bila več tako pomembna kot materinstvo. Predsednik Roosevelt je na nekem srečanju izjavil:

Biti dobra mati je bolj pomembno za skupnost kot biti najsposobnejši mož; njena kariera je bolj vredna časti in bolj koristna kot kariera katerega koli moškega, ne glede na to, kako uspešen je. [...] Toda ženska, ki se iz strahopetnosti, sebičnosti ali napačnih idealov izogne svoji dolžnosti kot žena in mati, zasluži naše zaničevanje.

Mnoge ženske so nasedle. Bile so pomembne, da imajo tako pomembno kariero, malo pa so se tudi bale druge možnosti.

V tej slavi materinstva so ženske prvič začutile svojo moč. Nenadoma so postale pomembne. Saj so to že od nekdaj počele, a tega nihče še opazil ni, saj se je zdelo

samoumevno. Tako kot je bila samoumevna moževa častna dolžnost, da preživlja družino.

Vzpon ekspertov za vzgojo otrok je bil bliskovit. Pred pojavom ekspertov so ženske pomagale druga drugi pri zdravljenju otroških boleznih in pri reševanju vzgojnih zagat. Eksperti so tako izrinili žensko s področja, ki je bilo tradicionalno njeno (kot že nekoč iz babištva), in jo prepričali o njeni nevednosti. Potreba po ekspertih pa je po drugi strani pomenila, da je vzgoja zahtevno opravilo, in tako so ženske našle vsaj malo zadoščenja ob zavesti, da opravljajo zahtevno kariero.

BEHAVIORISTIČNI IZUMI

S kariero materinstva se je vzpenjala tudi kariera ekspertov. Vodilno vlogo, ki jo je imel nekoč zdravnik, je zamenjal psiholog. Psihologija je bila v tem času eksperimentalna znanost, ki ni imela skoraj ničesar ponuditi glede vzgoje otrok, vendar pa si je utrla pot v najbolj intimno in zasebno področje ženske. Z razvojem behaviorizma so se pojavili prvi vzgojni nasveti. Bili so zelo kruti. Njihov namen je bil vzgojiti discipliniranega, učinkovitega in natančnega delavca. Zato je bilo treba že v zibelki zatreti vsako spontanost. Matere naj se ne bi igrale z otroki in jih spodbujale k smehu, ker to po mnenju ekspertov preveč obremenjuje njihov živčni sistem. Hranjenje je moralo potekati po točno določenem razporedu, vmes pa se otroka ni smelo dotikati. Po mnenju ekspertov bi dotikanje pomenilo možnost »bodoče duševne bolezni ali vsaj moralne izprijenosti«. Danes vemo, da drži ravno nasprotno.

Behaviorizem je po vrsti odpravil um, dušo, individualnost in zavest. Ostalo je le še tisto, kar lahko neposredno opazujemo. Industrijski model vzgoje je poskušal iz otrok narediti stroje. Behaviorist Watson si je takole zamišljal izdelanega otroka:

[To je] otrok, ki nikoli ne joka, razen če se zbode z buciko, [...] ki si kmalu izgradi številne navade, [...] ki se navadi čistoče, [...] ki poje vse, kar postavimo predenj, [...] ki spi

in počiva, ko ga položimo v posteljo [...].

Watsona ni nič bolj vznemirjalo kot vdor iracionalnih, emocionalnih elementov v odnos med materjo in otrokom. Pravi takole:

Ko slišim mater tolažiti otroka, ki je padel ali se ranil, moram navadno prehoditi kar nekaj ulic, preden me mine jeza.

PERMISIVNA VZGOJA

Po drugi svetovni vojni so eksperti nena doma in do skrajnosti spremenili svoje navsote. Tržišče je pač potrebovalo novo vrsto človeka, ki ne bo le podaljšek stroja, temveč dober Potrošnik. Eksperti so pač vedno v službi vodilne ideologije, in tako so začeli proizvajati potrošnike. Nastopilo je obdobje permisivnosti. Sprememba je prišla tako hitro, da so bile matere čisto zmedene. Mnoge od njih so ubogljivo spremenile svojo metodo kar na sredi. Neka mati je takole opisala svojo zadrego:

Otrokom sem ponudila neko novo vrsto zelenjave. Tedaj sem se spomnila, da moram od najstarejšega zahtevati, da do konca poje, srednjemu ni bilo treba jesti, moral pa je vsaj poskusiti, najmlajši pa je lahko naredil, kar je hotel.

Celo sam dr. Spock, ki je pozneje zaslovel s svojimi knjigami o permisivni vzgoji, je zamenjal behavioristično vzgojo svojega starejšega otroka s permisivno.

Permisivna vzgoja je izhajala iz stališča, da so otrokovi spontani impulzi dobri in da otrok čuti, kaj je dobro zanj. Idealna mati znanstvene permisivnosti razume vse tegobe otrokovega razvoja, spodbuja nekatere oblike obnašanja in odsvetuje druge. Z neskončno potrpežljivostjo poskuša na posreden način z različnimi tehnikami zaobiti njegovo zavračanje in trmo.

Otrok permisivne vzgoje ni bil deležen starševske avtoritete niti vodstva. Glavni zagovornik tega pristopa je bil Gesell, ki je izvedel številne raziskave o vedenju otrok

različne starosti. Tako so eksperti dobili standard, na osnovi katerega so določali patologijo. Gesell je trdil, da otrok bolj kot vse drugo potrebuje materino brezpogojno ljubezen. »Ljubljeni otrok se *želi* učiti, se *želi* prilagoditi, *želi* odrasti,« pravi Spock. Dodamo lahko samo še: *želi* trošiti. Ta novo odkrita materinska ljubezen ni imela nič več opraviti z znanstvenim pristopom in so jo razglasili za instinkt.

LIBIDINOZNA MATI

Ni minilo dolgo, ko so se našli eksperti – psihoanalitiki, ki so morali tudi iz materinske ljubezni narediti znanost. Iskali so organsko osnovo materinske ljubezni in nekateri so celo trdili, da jo uravnava ščitnica. Po njihovi teoriji naj bi mati instinktivno potrebovala otroka, prav tako kot on potrebuje njo. Zato je njena največja želja biti z otrokom. Materinstvo naenkrat ni bilo več dolžnost, temveč užitek.

Prepad med znanstvenim ekspertom in instinktivno materjo se je s tem močno poglobil. Zmanjšala pa se je razlika med materjo in otrokom. Kar je dobro za enega, je dobro tudi za drugega. Tu naletimo na absurd, kakršnih je psihoanaliza polna. Materinstvo naj bi bilo po eni strani znak ženske zrelosti, po drugi strani pa je predstavljalo regres na stopnjo otroka. Ženska torej lahko dozori samo tako, da se potroči! Podoba matere kot odrasle osebe je bila s tem izničena. Postala je vrstnica svojega otroka.

Eksperti so kmalu zagnali pravcato gonjo proti materam. Matere, kakršne so srečevali, se namreč nikakor niso obnašale tako, kot bi se po teoriji morale. Izkazalo se je, na primer, da nenehno druženje matere in otroka ne pripelje v obojestransko blaženost. Odstopi od teorije so bili tako pogosti, da so eksperti posumili, da Američanke morda niso ravno najboljše matere, z izjemo nekaterih črnk. Tudi otroci so začeli kazati znake motenj, ki so bile posledica vseh teh znanstvenih vzgojnih načel. Ekspertom seveda ni padlo v glavo, da je morda kaj narobe z njihovo teorijo. Niso videli, da matere vse dni preživijo same z

otroki v izolirani predmestni hiši. Niso videli pošastne osamljenosti mater, ki so se morale igrati otroka in se niso imele s kom pogovoriti. Njihovih potreb ne tedaj ne pozneje ni opazil nihče, dokler se niso zanje zavzele same.

Pod vplivom obtožb ekspertov so se matere čutile vedno bolj ogrožene, poleg tega pa so jih mučili občutki krivde. Zavračajoča mati, pretirano zaščitniška mati, shizofrenogena mati. Čutile so se izdane in zlorabljenе. Žrtvovalе so se, ker so to od njih pričakovali, zanemarile zadovoljitev večine svojih potreb, da so lahko zadovoljevale potrebe drugih. Dolgotrajna frustracija je seveda privedla do sovražnih občutij, ki so občasno prišla na dan, četudi v prikriti obliki. Res, eksperti so imeli prav. Z materami je bilo dejansko nekaj narobe. Nihče namreč ni videl v njih človeškega bitja z lastnimi potrebami, marveč le njihovo vlogo, funkcijo matere. Pri vsem tem pa so od njih še zahtevali, naj v taki situaciji uživajo. Če tega niso mogle, je bilo nekaj narobe z njimi. Mit srečne ameriške družine iz predmestja se je krhal, saj je počasi postalo jasno, da te družine ne spodbujajo duševnega zdravja niti otrok, kaj šele mater.

Adrienne Rich, ki je vzgojila svoje otroke v petdesetih in šestdesetih letih, piše o »nevidnem nasilju institucije materinstva«:

[...] občutki krivde, nemočne odgovornosti za človeška življenja, sodbe in obsodbe, strah pred svojo lastno močjo, krivda, krivda, krivda. V tem srcu teme najdemo nedramatično, nedramatizirano trpljenje: ženska, ki streže družini hrano, a se ne more uvesti z njo, ženska, ki lošči vedno ista mesta, znova in znova [...].

Potem so prišle Bowlbyjeve raziskave o grozljivih učinkih materinske prikrajšanosti:

Čustveni ton je prežet s strahom in žalostjo, zdi se umaknjen iz okolja [...]. Aktivnosti so upočasnjene in otrok pogosto sedi nepremičen in boljši predse.

Bowlbyjev opis se nanaša na otroke v sirotišnici. Eksperti pa so predstavili stvari

tako, kot da so otroci taki zaradi materine zaposlitve zunaj doma. Tiste redke ženske, ki so bile zaposlene, čeprav jih v to ni prisilila ekonomska nuja, so se borile z občutki krivde in razdvojenostjo. Minila so desetletja, preden je resnica prišla na dan. Raziskave so nedvomno pokazale, da so otroci zaposlenih mater v mnogih vidikih bolj duševno zdravi in zreli.

POSLEDICE PRETIRANE PERMISSIVNOSTI

V petdesetih letih je permisivnost dosegla skrajno stopnjo. Vse se je vrtelo le še okoli otroka. Zaradi otroka se je mati spustila na njegovo raven in se pretvarjala, da je njegova vrstnica. Že res, da otrok potrebuje tudi družbo vrstnikov, a te bi lahko našel v vrtcu. Tako pa je dobil vrstnico in izgubil mamo.

Posledice pretirane permisivnosti so opazne še danes. Ni slučaj, da Oprah tako pogosto ponavlja, kako nujno je ohraniti generacijsko razliko. Starši morajo biti starši in ne otrokovi vrstniki. To je zelo preprosta in navidez samoumevna resnica, ki pa je ključnega pomena.

Polomija pretirane permisivnosti se je prvič pokazala v korejski vojni. Nasprotniki so zajeli sedem tisoč ameriških vojakov, ki so se z redkimi izjemami skoraj vsi zlomili. Kradli so hrano od bolnih in šibkejših tovarišev, mnogi pa so obupali, se zvili v klobčič in umrli. Vsak sedmi ujetnik se je vrnil s spranimi možgani, oziroma je uvidel, za kaj pravzaprav gre. Tedaj so eksperti prvič resno posumili, da mora biti z vzgojo nekaj narobe. Problemi so se začeli kazati tudi doma. Nasilne mladoletniške tolpe so strahovale mesta, mnogi drugi mladi ljudje pa niso zdržali zahtev na delovnem mestu in zapadali v nevroze.

Ameriški eksperti za vzgojo so obupno iskali rešitev. Domislili so se med drugim tudi tega, da bi bilo dobro obiskati Sovjetsko zvezo. Čakalo jih je neverjetno presenečenje in kar niso mogli prehvaliti njihovih vrtcev in zrelosti otrok. V ZDA ni bilo in še vedno ni javnih vrtcev. Ameriški eksperti so bili takoj pripravljene učiti se od Rusov. Videli so, da v Sovjetski zvezi otrokom

postavljajo *meje*. Otroci niso smeli početi prav vsega, kar so si zamislili. Naučili so se odpovedati delu moči, delu svobode, v korist vseh.

Druga stvar, ki so jo eksperti opazili v Rusiji, je bil izdelan vrednostni sistem. Otroci so verjeli, da ustvarjajo boljšo družbo, zato so videli smisel v učenju. Šele tedaj so se ameriški eksperti ozavestili, da pravzaprav ne vedo, kakšne so njihove vrednote. Libidinozne matere so otroke držale v nezrelosti. Ker se je mati spustila na njihovo raven, ni bilo nikogar, ki bi jih spodbujal, da odrastejo. To bi sicer lahko storili očetje, a ti so bili navadno preveč zaposleni s svojimi prizadevanji po uspehu. Kdor ni napredoval, je bil poraženec.

Kriza vrednot je bila na vrhuncu. Porajala je »upornike brez razloga«, ki se niso mogli vklopiti v družbo. Eksperti so se torej z vso vnemo vrgli v iskanje vrednot. Iskali so »tipično ameriške vrednote«. Če Američan nekaj išče, potem tudi najde. Išče namreč, dokler ne najde. In tako so tudi vrednote našli. Izvedli so obsežne raziskave, ki so pokazale, da je »temeljna moralna in duhovna vrednota ameriškega življenja pomembnost individualne osebnosti«. V šestdesetih letih je to potrdila tudi predsedniška komisija za cilje Američanov: »Najvišji cilj ZDA je varovati pravice posameznika in povečevati njegove možnosti.«

Individualizem lahko koga privede do tega, da se hrabro bori, prav tako pa lahko pelje v dezerterstvo ali izdajo. Individualizem ljudi ne povezuje. Če ga pojmuje kot absolutno vrednoto, sploh ne dovoljuje povezovalnih vrednot, saj ga vse, kar ga omejuje, hkrati že ogroža.

Izstrelitev Sputnika je bila za ZDA hud udarec in znak za alarm. Ves čas so se namreč tolažili, da sovjetski sistem zavira ustvarjalnost. Zdaj pa je postalo očitno, da so Rusi ne le bolj socializirani, temveč tudi bolj ustvarjalni. Zdaj je šlo zares. *Newsweek* in *Reader's Digest* sta objavila slovit oglas, namenjen splošni publiki:

Johnny naj se kar nauči brati. Nič več ni važno, ali to hoče ali bi hotel ali se bo morda naučil. Naučiti se mora in to dobro, ali pa bomo pristali v svetu, kjer se sploh ne bo več

pisalo v angleščini. [...] Torej, Johnny naj se kar nauči brati. Ker stavim, da Ivan prebije precej časa pri svojih knjigah.

Kmalu so se našli eksperti, ki so dokazali, da se lahko nekateri otroci naučijo brati že pri treh letih; če pristopimo na pravi način, pa so tega zmožni celo desetmesečni dojenčki. Tako je nenadoma postal pomemben intelektualni razvoj in njegovo merilo, inteligenčni kvocient. To je znova dvignilo status mater, saj je bila zdaj njihova naloga, da skrbijo za ustrezno intelektualno stimulacijo. Instinktivno materinstvo je bilo pozabljeno. Mati naj bi omogočila otroku čim bolj zanimivo in variabilno okolje, polno barv in zvokov. Nad zibkami so viseli mobilni in celo rjuhe so postale vzorčaste. Otroci so imeli na voljo nepregledno število »ustvarjalnih igračk«. Videti je bilo, da so Američanke kljub vsemu le dobre matere! Večina so bile dokaj izobražene, zato so bile novi nalogi zlahka kos. Slabše pa so se odrezale črnke, ki jo jih eksperti prej tako hvalili, saj niso znale dajati ustrezne intelektualne stimulacije.

Vietnamska vojna je prinesla novo razočaranje. Predsednik Kennedy je razkril, da so morali zavriniti pet od sedmih rekrutov, ker so bili fizično ali psihično nesposobni, da se spoprimejo s sovražnikom. Še hujše pa je bilo presenečenje establišmenta, ko je spoznal, da je Sovražnik pravzaprav njihova lastna mladina. Vrstili so se študentski nemiri, rasni nemiri, seksualna revolucija, feministična gibanja, protivojne demonstracije. Vse to se je zgodilo naenkrat. Otroci permissivne vzgoje so se množično uprli.

Tokrat niso več krivili mater. Svoj srd so stresli na tedaj že osivelega dr. Spocka, ki je imel največ zaslug za širjenje permissivne vzgoje. V *New York Timesu* je pisalo:

On [...] je ustvaril generacijo otrok, ki so se razvili v zahtevne male tirane. [...] Male pošasti so zrastle v zanemarjene, neodgovorne, destruktivne, anarhistične, z drogami zasvojene, hedonistične ne-člane družbe.

Označili so jih kot »Spockova generacija«. Njemu samemu ni ostalo drugega, kot da

se pridruži upornikom in z njimi vred zahteva prenehanje vojne. Povezava med permisivno vzgojo in subverzivnostjo je postala očitna.

Pojavili so se novi eksperti, ki so pozabili na permisivnost in brez ovinkov zahtevali red in zakonitost. Niso skrivali sovražnega razpoloženja do otrok, ki je zavladovalo v vsej kulturi. V tem času so posebej priljubljeni filmi, v katerih nastopa otrok, obseden s hudičem, npr. *Rosemarijin otrok*. Eksperti so torej začeli pozivati matere, naj proizvajajo odgovorne državljane, naj se ne bojijo zahtevati discipline in podobno. Naleteli pa so na gluha ušesa. Materam je bilo vsega dovolj, saj so izgubile zaupanje v eksperte. Tudi nobene znanosti niso več marale.

PROPAD EKSPERTOV

Prej, ko so eksperti zagovarjali permisivnost do otrok, ni nihče opazil člana družine – mamo, ki nikoli ni okusila niti kančka tega. Permisivnost je bila namenjena otroku, pa malo še možu, ki se je smel po naporni službi zlekniti in spiti pivo. A duh permisivnosti, ki je kraljeval v otroški sobi, ni nikoli priplaval do kuhinje. Nekdo je pač moral pobirati igrače, če se jih otroku ni dalo pospraviti. Nekdo je moral pomiti posodo, medtem ko je oče v miru gledal TV. Le za njo ni bilo nikoli kulturnega imperativa, ki bi ji dal dovoljenje, da se spočije, da si vzame malo časa zase, da uživa. Zaradi te čudne asimetričnosti ideologije permisivnosti je vsak drug član družine živel zase, ona pa je živila za njih.

Eksperti so se oklepali romantičnega ideala ženskosti, dokler se je le dalo. Potem pa so morali priznati poraz. Nasprotje med kulturo individualističnega uživanja na eni strani in ideali ekspertov o materinskem samožrtvovanju na drugi strani je postalo nevzdržno. To nasprotje bi lahko premostili samo tako, da bi znova opredelili ženskost kot neke vrste bolezen oziroma mazohizem. A v drugo ne gre. Ženske so tokrat odločno zavrnilo teorijo ekspertov, saj so bile v nasprotju z njihovimi izkušnjami in aspiracijami. Zgradile so si novo samopo-

dobno, ki jo je reklamna industrija navdušeno podprla in izkoristila v svoj prid. »Nova ženska« sedemdesetih let je pomenila radikalen prelom s starim romantičnim idealom ženskosti.

UPOR MAZOHISTIČNE MAME

Nezadovoljstvo ameriških gospodinj je začelo prihajati v javnost. Neki časopis je odprl rubriko z naslovom »Zakaj se mlade matere počutijo kot v pasti?«, v kateri so matere pripovedovale svoje zgodbe. Prispele je 50.000 rokopisov. Večinoma so zgodbe govorile o načinih spoprijemanja s problemi, kot so depresija, pomanjkanje denarja ipd. Skoraj vse zgodbe so imele podoben čustveni ton. Kazale so pogum in vitalnost mater, pa tudi popolno izgubo iluzij osebe, ki je šla do pekla in nazaj. Iz teh in podobnih izpovedi se je razvil nov žanr ženske literature, ki je nadomestil prej tako priljubljene romantične ganljivke. To je bila brez-kompromisna kritika položaja gospodinj, ki ne želi več ničesar skrivati. Odkrito in pošteno so spregovorile o najintimnejših problemih, za katere je nekoč veljalo, da morajo ostati v družini. Mati petih otrok, bivša gospodinja, npr. opisuje obdobja izčrpanosti, ko si je želela samo še spati:

Nekoč sem ta neravnovesja pripisovala raznim stvarem: preporodni, poporodni in medporodni depresiji. Tablete so nekaj časa pomagale. Nisem hotela dosti razmišljati o tem, bala sem se, da je z mano nekaj hudo narobe, ker se ne čutim izpolnjena. [...] Ogromno sem spala in so me zato mučili občutki krivde. [...] Prosila sem zdravnika za kakšne tablete, da mi ne bi bilo treba popoldne spati. [...] Zasmel se je in rekel, da je to čisto normalno. Tedaj sem začutila, da z mano ni nič narobe. To sem vedela že prej. Želela sem si samo, da bi lahko spala.

Veliko žensk se je s svojimi problemi obračalo na zdravnike, ti pa so predpisovali pomirjevala, *mother's little helper*, kot jim pravijo The Rolling Stones. Pomagajo ti skoz naporni dan, in če je treba, tudi v smrt. 67 odstotkov psihoaktivnih drog v ZDA potro-

šijo ženske.

»Sindrom gospodinje« ali »problem, ki nima imena«, kot ga je označila Betty Friedan, je v šestdesetih letih postal prvi na listi zdravstvenih problemov ZDA. Podoba srečne gospodinje se je razpršila kot milni mehurček.

Ženske so se začele množično zaposlovati, število samskih žensk je začelo naraščati. Rodila se je nova podoba neodvisne ženske, ki spoštuje sama sebe in želi uživati življenje. To se je dogajalo tako hitro, da so eksperti samo še strmeli in ostali brez besed oziroma nasvetov. Še zdaj jih nimajo, pa tudi interesentk zanje ni.

PODOBA SAMSKEGA DEKLETA

V šestdesetih letih se je v medijih pojavila nova podoba samskega dekleta, ki nima nič opraviti s tradicionalno podobo pomilovanja vredne »stare device«. To je podoba ženske, samske ali ločene, ki živi sama in služi svoj denar. Je stevardesa, tajnica, socialna delavka, asistentka, novinarka itn.

Ta dekleta pravijo, da se bodo nekoč poročila in morda imela otroke, ampak zdaj še ni čas za to. Gospodinje ne bodo nikoli. Ukvarjajo se s športom, hodijo na zabave, na potovanja in imajo bolj ali manj neobvezna razmerja z moškimi.

Poročene ženske jih gledajo z zavistjo. Izkazalo se je, namreč, da moški v resnici sploh ne marajo in nikoli niso posebno marali svojih gospodinj. Moški pravijo, da jih bolj privlačijo neodvisne ženske, ker so jim izziv. Najpogumnejši celo priznajo, da se jih malo bojijo, medtem ko se pri svojih gospodinjah počutijo varne.

V popularnih medijih je imidž gospodinje sedemdesetih let pristal tam, kjer je bil nekoč imidž neporočenega dekleta. Največkrat jih mediji obravnavajo kot zajedalke ali objekt pomilovanja, z obveznimi pomirjevali in osladnimi ganljivkami. Kapitalistična kultura je hitro odkrila ekonomsko vrednost samskih ljudi. V predmestni hiši gleda en televizor 4 ali 5 oseb, prav toliko jih uporablja en pralni stroj. Čim več je samskih oseb, tem več pohištva in aparatov je mogoče prodati. Reklama v *Psychology*

Today prikazuje mlado žensko, samo, s smučni in loparjem za tenis v rokah. Spodaj piše:

Rada se imam. Sem svoja najboljša prijateljica. Želim delati to, kar mi ugaja. Jutri bom kupila nove smuči. Pa še novo video kamero. Svoje sanje živim danes, ne jutri.

POPULARNA PSIHOLOGIJA

Nova popularna psihologija je rezultat izkušenj številnih žensk, ki so preskusile različne oblike telesne terapije, kot so Gestalt, transakcijska analiza, različne izrazne terapije. V naslednji fazi te ženske navadno pristanejo v eni od številnih specializiranih samopomočnih skupin, pač glede na problem, ki jih najbolj muči. Potem je tu TV *show* in popularna psihologija, ki dobesedno preplavlja Ameriko. Ta literatura hrabri, potrjuje, zbuja upanje in inspiracijo. Ženskam govori, da je v redu, če so jezne. Pravi jim, da so v redu take, kot so, in da imajo pravico do svojega življenja. Tega večina žensk ni slišala ne od svojih partnerjev niti od svojih terapevtov. To so lahko slišale le v samopomočni skupini, v kateri ni ekspertov.

In vendar tudi tu zeva praznina. Nova podoba ženske ni tako rožnata, kot se zdi. Problem vrednot je še vedno pereč. Nova ideologija sprejema vrednote trga kot univerzalno načelo. Za »stare« človeške vrednote, kot sta ljubezen in skrb za druge, ni več prostora. To pa ženske pogrešajo. Tudi humanistična psihologija, ki je neizčrpen vir popularne psihologije, ni več tisto, kar je bila. Namesto samorealizacije, ki se je izkazala kot utopija, kolikor ostaja na ravni privatnega hobija, ponuja zdaj senzualne in seksualne užitke, neobvezne občutke bližine v skupini vrstnikov in še posebej tehnike za negovanja otroka v nas samih. Vrzal do neke mere zapolnjuje ideologija *New Age*, ki pa je dokaj neoprijemljiva in prodaja besedno duhovnost, tako kot so The Beatles prodajali besedo ljubezen.

Odnosi med spolnimi partnerji so večinoma začasni in neobvezujoči. Vsak

partner poskuša dobiti od drugega čimveč tistega, kar si želi, drugače gresta pač nazen. Vse skupaj bolj spominja na poslovni dogovor in včasih na igro kot pa na pravo ljubzensko zvezo. Igralci so zamenljivi, edino, kar šteje, je doživetje, *experience*.

Popolno zanikanje obstoja človeških vrednot morda huje prizadene ženske kot moške. Povsem mogoče je tudi, da razlike med spoloma niso tolikšne in da bo prizadelo tudi moške, ko se bodo zbudili. Trenutno vlada nekakšna lažna enakost med spoloma, ki zanika potrebe žensk in, kot že rečeno, morda tudi moških. Življenjski slog samskih deklet je namreč dosleden posnetek »moškega« sloga, ki morda nima nič opraviti z moškostjo kot tako in utegne biti le rezultat spolno tipizirane vzgoje. Prezgodaj je, da bi o tem sodili. Popularna psihologija pravzaprav zanika usodno pomembnost človeških vezi. Nedvomno je to res ideologija preživetja, tako v individualnem smislu kot tudi v smislu preživetja civilizacije, ki to ni. V situacijah preživetja je vsakdo sam in vsakdo je središče svojega vesolja. *Me first*. Če to skupaj z Laschom imenujemo narcizem, nismo povedali nič drugega kot to, da človek v skrajnih razmerah pač vso energijo usmeri v lastno preživetje. Novo je to, da so se prvič v zgodovini temu pridružile tudi ženske. Kot pravi Yoko Ono o jezni mladi ženski:

Zapustila je moža
zapustila je tri otroke
ker ve, da ima samo eno življenje.

Do tega je moralo priti in to je nedvomno korak naprej. Seveda pa to ni konec poti. Če bo življenje na tem planetu preživelo, verjetno ni težko predvideti, v katero smer bo šla pot. Človek se ne more kar naprej vrteti okoli samega sebe. So pa obdobja, ko to mora. V končni fazi človek potrebuje zunanji cilj, potrebuje vezi z drugimi ljudmi, vezi, na katere se lahko opre in tudi sam daje oporo drugim. Najprej pa se mora osvoboditi vezi, ki ga vežejo in v zameno ne dajejo ničesar, samo izsesavajo življenjsko energijo. V takem primeru je treba postaviti sebe v središče svojega življenja.

Človek ne bi smel biti prisiljen izbirati

med seboj in drugimi, ker potrebuje oboje. Potrebna je tako individualnost kot povezanost. Dom mora postati dom za vse. Treba je upoštevati potrebe vseh članov, drugače to ni dom, temveč past za tiste, ki ljubijo preveč ali pa morda ljubijo narobe. Past za tiste, ki ljubijo druge *bolj* kot same sebe. Tega celo Kristus ni zahteval.

Če naj človeštvo preživi, bo morala družba in družina prav kmalu sprejeti dejstvo, da so potrebe žensk vsaj toliko pomembne kot potrebe moških, če ne bolj. Seveda se morajo omenjene institucije najprej potruditi, da sploh spoznajo potrebe žensk, in prav lahko se zgodi, da bomo odkrili vrednote povezanosti in vzajemnosti. Pretiranega individualizma smo se v dveh tisočletjih, pa še vseh tistih prej, že nekoliko naveličale. Šele potem, ko bodo tudi možje in partnerji prisluhnili potrebam svojih žensk, ter jim poskušali ustreči vsaj v enaki meri kot one strežejo njim, šele takrat se bo ženska res lahko z vsem srcem in ljubeznijo posvetila otroku. Ni potrebno in celo škodljivo je, če mati živi le za otroke, saj jim tako ustvarja psihični dolg, ki ga bodo na obroke odplačevali vse življenje. Pomembna je kvaliteta odnosov in dostopnost drugih ljudi, ki so otroku naklonjeni. *Samo zadovoljna mati je lahko dovolj dobra mati*. Zato pravim, da so potrebe žensk še bolj pomembne kot potrebe moških. Za žensko, ki nima otroku več kaj dati, ker se je že popolnoma razdala, pravijo v ogabni latovščini, da »ima depresijo«. Ali celo, da ima »kemično neravnotežje«. Prav gotovo, da ga ima. Kemija je drugačna, kadar je človek vesel, kot takrat, ko je žalosten. Podlo pa je trditi, da je kemija *vzrok* čustvenega stanja, saj tega eksperti ne znajo dokazati. Vse, kar vedo, je, da ne vidijo vzroka. Manipulativnosti ekspertov so se Američanke že otresele. Zdaj smo na vrsti me. Res, zakaj Slovenke molčijo?

Utegne se celo izkazati, da je zadovoljstvo žensk temeljnega pomena za preživetje na tem planetu. Se sploh zavedate, kaj to pomeni? Zadovoljne ženske bodo lahko dajale oporo svojim partnerjem in tudi svojim otrokom. In potem ne eni ne drugi ne bodo imeli tolikšne potrebe izumljati vseh mogočih pripomočkov za vsesplošno uničenje.

Ni nujno potrebno, da bi ženske morale ravno sedeti v parlamentu, čeprav tudi to ne bi bilo odveč. Revolucija se ne bo zgodila tam. Zgodila se bo in se že dogaja v kuhinjah, spalnicah in otroških sobah. Saj politiki menda tudi imajo svoje ženske in te znajo govoriti. Povejte jim torej, ženske politikov, z vso ljubeznijo seveda, kar morajo slišati, in ljubeznivo odklonite vsako, tudi najmanjšo nespoštljivost, da o zlorabah niti ne govorim. Nato pa jim na kar se da preprost način povejte, kako je mogoče z žensko pametjo stvari urediti, najprej med vama, potem v družini in nazadnje v zvezi z javno blaginjo.

Vidiš, dragi moj avtor, ki se zgražaš zaradi »pogrošnosti« te literature, vem, da si moški, ker teh stvari ne razumeš nič. Ali ti je vsaj zdaj jasno, zakaj gre ta literatura za med? Zato, ker odgovarja na potrebe žensk in celo nekaterih moških. Tako npr. ženska, ki ob možu in sinu nima žive duše, ki bi bila pripravljena prisluhniti, kaj jo teži, lahko seže vsaj po knjigi. Knjigi, ki ji potrdi, da ima pravico imeti potrebe, pa čeprav so včasih komu malo neprijetne. Celó več kot to, pove ji, da se lahko potruzi in katero od svojih potreb zadovolji. Pa morda na koncu tudi to, da nasmeh ne stane nič, vendar polepša dan. To so in niso puhlice, kakor se vzame. Manj puhle so že od doktor romanov, s katerimi so si do nedavnega naše ženske pričarale ljubezen, ki je ne bodo nikoli deležne. Nekatere moramo biti pač zadovoljne z malim in iz malega narediti veliko.

Všeč mi je Oprah, ko z nadzorovano posmehljivostjo zabrusi ekspertki, ki pravi, da raziskave niso dale enoznačnih sklepov. »Torej z raziskavami zopet ni nič,« Oprah energično prekine ekspertno nakladanje in že spremeni temo. Oprahina oddaja je seveda tipično ameriška, slovenska prav gotovo ne more biti. Le kje bi našli toliko pogumnih Slovencev in Slovenk, ki bi si upali odkrito spregovoriti o svojih mučnih in »sramotnih« težavah? Občudovanje velja torej predvsem gostom Oprahinih oddaj. Oni so tisti, ki imajo problem, zato so oni

poklicani, da govorijo o njem. Ekspert ima v oddaji mesto, ki mu/ji pripada – obrobno.

Tudi to je revolucija. Je posledica spontanega upora ameriških žensk proti stoletni zlorabi ekspertov, ki pozirajo kot varuhi duševnega zdravja. Kaj vse so počeli z dekletom iz njene oddaje, da bi jo odvadili lezbištva. Kazali so ji erotične prizore, zraven pa so ji dajali elektrošoke, ji pred nos molili amonijak in podobne ekspertne grozote. Pomagalo seveda ni nič. Dekle je pač lezbijka, nič več in nič manj. Nikomur noče nič žalega in svet se zato ne bo podrl. Sprejmimo jo tako, kot je. To lahko stori Oprah: preprosto pusti biti. Ekspert seveda tega ne more, saj je tam zato, da spreminja ljudi. Če bi ljudi pustil na miru, ga ne bi bilo treba.

To je hkrati tudi vprašanje temeljnega spoštovanja do človeškega bitja, ki so ga eksperti v svoji »znanstveni« vnemi ničkolikokrat pogazili in to še vedno počnejo. Spoštovanje namreč pomeni upoštevanje potreb drugega. Ali je potem res tako čudno, da je nekdo pripravljen odšteti nekaj dolarjev ali tolarjev za knjigo, ki mu potrdi, da je človeško bitje. Kaj človek čuti in kako doživlja sebe in druge, je vendarle pomembno. To je naša edinstvenost, v tem se razlikujemo od drugih. Razvrednotenje ali nezanimanje za doživljanje posameznika, ki je značilno za mnoge eksperte, preprečuje, da bi mu sploh lahko pomagali.

Pri nas znanstveni eksperti nikoli niso imeli niti približno tolikšnega vpliva kot v ZDA, pač pa nam ne manjka religioznih ekspertov. Kmalu lahko pričakujemo kakšne »zanimive« teorije in nasvete o ženskih zadevah, materinstvu in podobnem od ljudi, ki ne le, da so izključno moški, temveč naj bi tudi z ženskami ne imeli kakih intimnih opravkov, da o morebitnih otrocih niti ne govorim. Vemo pa, da se zgodovine ne da zavrteti nazaj. Ne da se vpreči voza pred konja in pričakovati, da bo vlekel. Ne da se več prisiliti neljubljenih, zanemarjenih, pretepenih, posiljenih in zgaranih žensk, da bodo z zadnjo trohico moči rojevale otroke, ki bodo itak končali kot tehnološki višek.

Literatura

- BOWLBY, J. (1966), *Deprivation of Maternal Care*. New York: Schochen Books.
- ENGLISH, B. E. D. (1978), *For her own Good: 150 years of the expert's advice to women*. New York: Anchor Books.
- FRIEDAN, B. (1963), *The Feminine Mystique*. New York: Norton.
- LASCH, C. (1986), *Narcistička kultura: Američki život u doba smanjenih očekivanja*. Zagreb: Naprijed.
- ONO, Y. & Plastic Ono Band (1973), *Feeling the Space*. Zagreb: Jugoton.
- RICH, A. (1976), *Of Woman Born: Motherhood as experience and institution*. New York: Norton.
- SPOCK, B. (1957), *Baby and Child Care*. New York: Cardinal Pocket Books.